

Zlatko
Naglič

Spomini na deda, I.

Sleherni predmet v tem čudnem redu, neredu, ki komaj dopušča sklepati o mojstrovem snovanju te zadnje dneve, ga opisuje zanesljiveje, kot bi ga katerikoli – ve se, da zmeraj – v oči zroči uradni portret (ker kakšnega drugačnega pač ni), zastrt zaradi nedvomne zavesti, da je bil nekoč ob soočenju pred hladnim aparatom in poslovno razigranim tujcem. Mimogrede, mogoče bi bil učinek tujke drugačen.

Ob stolu risalno stojalo, na papirju nekaj drobnih potez zgoraj levo – spomnijo na navado, da je pričel risati slona, za primer, pri repu. Sem se steguje pantografska svetilka, kar pove, da je delo prekinil v osredotočenosti na nekaj drugega – ga je preusmerila bolečina, napad težke sape? Ob svetilki latvica z ostanki budelj: prezgodaj zdramljena muha poplesuje po dedovih spominih na deda. Spregovorijo vsepočez nametane skice – v dvogovoru s knjigami, naloženimi v kopico na mizi in dve na podu. Na askezo ne kažejo le tla. In presenečenje pod oknom: peskovnik, v katerem je modeliral svoje krajine. Morda najodločnejši predmet nostalgije v njegovem življenju? Kot je bil nekoč, v letih njegovega osnovnošolstva, poleg flanelografa najodličnejši učni pripomoček; »ko so računali s fizičlki, paličicami in na kroglično računalno«. V peskovniku podoba, ki je nihče več ne spozna: Staro Velenje.

Učna leta

Dozoreval je z mislijo sredi vodnih vrtov Alhambre; v neskončnih notranjih dialogih z Lancelotom Brownom; med obnavljanjem Albininih sprehodov po Paradouju; ob presenetljivo lahkotnem klepetu z lastnikom posestva Arnheim, Ellisonom, o detajlih krajine okrog Landorjevega dvorca; na Florjanovem gruntu v Stražah pri Radmirju. In ves čas, enako stanovitno dostojanstven v dokazovanju, pa nestrpen ob vsiljivosti nasprotnih trditev, zavračal – bolj ideje kot izdelke, bolj posamičnosti kot scela – Le Corbusiera ali Plečnika ali . . . : z vso gorečnostjo zavedanja, da človeku zaradi nične začasnosti veličina ni potrebna. Dvom vase si je brusil npr. ob Aaltu in v polemikah z utopijami idealnega mesta (samo v opombo: ni mogoče trditi, da 1989. pri Becku v Münchnu izšlo Kruftovo delo Mesta v utopiji – uvod je dostopen tudi v 92. številki Nove revije, december 1989 – ne zgošča takih razmišljanj). Za bogove in njihove – tudi domače – sveče-

nike »kapitalskega ovrednotenja prostora«, »in posebno neba«, kakor je često pridal, da je slušateljem (kako nerad je slišal »učencem«!) zatrjeval, da so nedvomno pod ravniyo arhitekturne disputacije. In ker je znano, da je štel arhitekturno prisvajanje sveta za zgoščino antropofornne zastranitve evolucije, za »trenutek, ko je narava svojo kreativnost ponižala v instrument, ‚resurs‘«, ni dvoma, kako zelo zares je mislil.

Dela

Človek takih nazorov more biti s svojimi stvaritvami vred kvečjemu globoko v spominu – nedostopen indiskretni zapeljivosti medijev, ljubitelj samote, zgovoren samo na štiri oči, ali v majhnem, učinkovitem seminarju.

Med bitji hranijo še največ spominov nanj rastline: premnoga budleja, sikomora, navadno božje drevo in smrdljivi jêsen, ki jih je sam zasadil – s preudarnostjo izvedenega botanika – kot jedra poznejših pragozdov – prečudežnih biotopov dotlej neverjetnih simbioz, smelo vkalkuliranih verjetnih učinkov stalnih vetrov – ob Evfratu, Aralskem jezeru, Ščavnici, Gradaščici, v Silicijevi dolini, okoli Manausa tja gor ob Riu Negru . . .

A naj ostane iskanje dedovih sledi, prevelikih, da bi jih sploh opazili, skorajda, zgodovinopisni dolg! Naloga tega spisa je marveč prečiti tisti osupljivi previs, ki se mu zazremo v brezno na poti od nedoločljivega Začetka k podobi tule v peskovniku. Se vprašati: v kakšne vzgibe se je zgostil uk, v kakšne pomembne obsedenosti razgibal. Tele je videti.

Prva: obrabljenost stvarstvene zamisli

Ni se mogoče otresti občutka, da ga je, odkar je vedel zase, navdihovalo trpko spoznanje, da tudi sam podlega dozdevanju, da se je svet povsaddančil. Ne ravno, da bi se bila izgubila čudežnost obstajanja stvari – pogosto je priznal, da se še zmeraj lahko vpraša, kako da nekaj je, namesto da raje ne bi bilo – bilo je nekaj odločilnejšega: izginevala je očarujoča moč navzočega, ali kot bi rekli v navadni govorici: navzoče je izgubljalo lepoto. Dokazov, da je takó z njim kot z drugimi, mu ni zmanjkalo. Pogosto je, vzemimo, peripatetik po metodi, nehote naletel na dvojico, ki si sredi junijskega razkošja nepremično zre v oči, nedostopna za obdajajoče jo; ali, še huje: zaprtih oči drhti v tesnobi objema; ipd. Po takih srečanjih je dolge dneve potrpežljivo prenašal usmiljenje in vzneseno čutenje, da bi zmoget hoditi po vodni gladini.

Pomiritev je našel v živahnem agitiranju za novo bivanjsko načelo: ves čas smo obstoječe spreminjali, bolje pa bi ga bilo samo kritizirati. Takrat je tudi z veseljem omenjal – menda en in edini – primer (Ledouxove) koncepcije (Chauxa), ki je ostala na papirju.

Druga: Dionizova pot po svetu

Med dedovimi neizpeljanimi načrti je tudi poskus, da bi zasadil lokaliteto Studenec s forsythijo, ki je uspešno prerasel v načrt za literarno fikcijo

(oprto na romunsko ljudsko o sončevi ženi, deklici, ki je kljub prepovedi pogledala svojega moža, sonce, in bila kaznovana v sončnico) o zasaditvi celega planeta s sončnicami.

Tretja: Hadrijanova premišljevanja

Znano je, da je ta rimski cesar skupaj trinajst let vladavine (med leti 117 in 134, ko se je, štiri leta pred smrtjo, naselil v še nedokončani villi rustici pri Tivoliju) preživel na državnih, učnih in arhitekturnih potovanjih po imperiju. Neutrudna energija, želja po vedenju in čut dolžnosti so ga gnali tja, kjer je menil, da je potreben osebno.

Barry Cunliffe (v monografiji Rimljani) meni, da je bil čas od 134. do 138. za že bolehnega »velikega popotnika pač gotovo poln raznovrstnih spominov«. Najbrž! Na tempelj pri izviru pod Zaghuanom, dograjevanje Aten, Panteon, Angelski grad, zamisel za še vedno nastajajoči tivolski dvorec, ...

Ded je čutil nenehno krivdo pred mogočnim gradbenikom, kajti mnogo bolj od nekdanjega polnega sijaja prebivalnega razkošja Hadrijanove vile so ga prevzemale ruševine, ki jih je kdaj že zavzela narava, a ponižno udejanjajoča z vidnimi ostanki in podtalnim zidjem vsiljeno ji raznotero geometrijo rasti. (Spet ta radoživa želja priznavati neznatnost?!) In neredko se je spraševal, o čem neki bo sam premišljal zadnja štiri leta. Saj je bil eden tistih, ki verjamejo tudi v svojo smrt. In tudi eden tistih srečnih, ki ob času spraševanja niso vedeli, kako blizu izliva je njihova reka.

Noč v Velenju

Težko je reči, kaj ga je po dolгих desetletjih vendarle prignalo v domači kraj. Bržda trenutni domislek, nasprotje izpraznjenemu hitenju od križišča do križišča svetovljanskih magistral, kajti kdaj že je zašel v tista leta, ko se je pričelo sprotito stapljati s podobami davnine in še bolj s sanjami prejšnje noči, dneva. Tako se je spomnil po poti, nevede, prepevati staro mestno himno: Tam, kjer včeraj še / kmetič je z voli oral, / tam, kjer manjkalo / mlakuž ni in poplav, / zgodil se čudež je čez noč, / zdaj staro vse je proč / ... Že zato je z nelagodjem in zadržano pozdravil veljake, ki so ga sprejeli. Vabilo k Jezerom je seveda odklonil, četudi bi ga zanimala četrta lokacija Škal; saj se mu niti v muzej na grad ni ljubilo. Pač pa se je sprehodil po koščku preteklosti, ki je preživela: od Majerholdove hiše mimo Valenčakove, Špenkove, Kodelove – tu pa ga je zmedlo: kot da je nekaj manjkalo? Trebušnica! Neznaten potoček, ki se je za otroke nekoč pričlenjal s tunelom pod Kodelovino, nadaljeval s stopničkami, na katerih je soseda ob kolinah spirala čreva za klobase, potem vrtovi, malo naprej se je dalo pri enajstih, dvanajstih vodo mirno preskočiti – ali pa vsaj z močno fižolovko, pozimi decimetrski led, poleti gozdiček visokoraslih zeli, nikoli se ni potrudil izvedeti njihovega imena, in še sto korakov naprej, mimo Melanškov, ob izlivu v Pako, takrat še v prvotni strugi, blatni, nesmotrno zavijajoči, otok

– Titanik. »Če je imel Huck Finn cel Mississippi, smo imeli mi teh dvesto metrov Trebušnice in nekaj več Pake.«*

Ko je tako stal in imel vse izmere v glavi, se mu je zazdelo, da prihaja iz podzemnega kanala žuborenje.

Zvečer je kljub ubijajoči sopari pred nevihto zaprl in zagrnil okno, da mu ne bi mogli svetloba in glasba vdirati v izrisovanje slednje podrobnosti. In nikoli se še ni tako zelo čudil, iz česa vse je sestavljen svet. Spomin je prehajal v blodnjo, ta v sanje: želja je bila presilna in tako nenadna, da so le redki ubežali besnemu vzdihu podzemlja – sami mladi ljudje, ki so noč preživljali na pobočjih Kožlja in na drugih odročnih krajih. Zjutraj v popotresnem razdejanju pač ne bi mogli prepoznati obrisov dedovega otroštva, zdaj uprizorjenega v peskovniku.

* Povzeto po rokopisnem osnutku Hommage generaciji...

Vsakdo se približa svoji besedi

Cveto
Preželj

SANJE 89 Uresničene beže pred mano.
V njih ujete pesmi moje
so za vedno izgubljene.
Za njimi stopam
in prepevam
in jih vabim, vabim:
skrijem vas v prispodobi.
V sklenjenih dlaneh
vas strem.